

УДК 651.317

**ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ОБЛІКУ ГРОШОВИХ КОШТІВ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ**

А. В. Бараненко, здобувач вищої освіти обліково-фінансового факультету

Миколаївський національний аграрний університет

Досліджено зарубіжний досвід центрів відповідальності у бухгалтерському обліку сільськогосподарських підприємств. Здійснено аналіз бюджету грошових розрахунків.

Ключові слова: грошові кошти, зарубіжний досвід, бюджетування, розрахунки.

Постановка проблеми. Як свідчить зарубіжний досвід, у великих фірмах, щоб уникнути небезпеки втратити контроль над грошовими розрахунками, вище керівництво намагається якомога глибше контролювати рішення менеджерів нижчого рівня, не підмінюючи водночас їхньої функції приймати рішення. Отримання менеджером права самостійно приймати рішення означає водночас і відповідальність за його наслідки. Тому підрозділ, очолюваний керівником, який несе відповідальність за результати його діяльності, дістав назву “центр відповідальності” [6, с. 406].

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Дослідження практичних аспектів обліку грошових розрахунків з різним ступенем теоретичного і практичного висвітлення розглядалось багатьма практиками та науковцями, зокрема такими, як: Ф. Ф. Бутинець, В. В. Варавка, О. В. Макаренко, І. М. Михайловська, І. А. Краївська та інші.

Разом з тим, зарубіжний досвід ведення бухгалтерського обліку сільськогосподарськими підприємствами різних країн досліджені недостатньо.

Постановка завдання. Дослідити зарубіжний досвід центрів відповідальності у бухгалтерському обліку сільськогосподарських підприємств. Здійснити аналіз бюджету грошових розрахунків.

Результати досліджень. Центр відповідальності (Responsibility Center) – сфера (сегмент) діяльності, в межах якої встановлено персональну відповідальність менеджера за показники діяльності, які він контролює [13].

У системі управління вищий керівник має контролювати й оцінювати роботу менеджерів нижчого рівня, а вони, своєю чергою, повинні здійснювати самоконтроль та інформувати вище керівництво про результати діяльності.

Концепцію центрів та обліку відповідальності вперше було

сформульовано Джоном А. Хіггінсом. На початку 1950-х років вона набула значного поширення у США, а згодом і в інших країнах.

Згідно з МСБО 7 “Звіт про рух грошових коштів”, до грошових коштів (cash) належать готівка в касі та депозити до запитання. У США до складу готівки включаються банкноти й монети, кошти на чекових рахунках, чеки і грошові перекази, отримані від клієнтів (покупців) [8].

Закордонні компанії не тримають великих сум тимчасово вільних грошових коштів на поточних рахунках у банках, а вкладають їх у короткострокові високоліквідні цінні папери з метою отримання доходу. Такі короткострокові високоліквідні інвестиції, що мають незначний ризик зміни їхньої вартості і можуть швидко і легко конвертуватись у відомі суми грошових коштів, належать до еквівалентів грошових коштів (cash equivalents).

У зарубіжних країнах еквіваленти грошових коштів містять короткострокові депозитні сертифікати, казначейські векселі, комерційні цінні папери та інші високоліквідні інвестиції з терміном погашення до трьох місяців. Визнання та оцінювання грошових коштів не створює облікових проблем. Грошові кошти відображаються в обліку за фактичною номінальною вартістю. Усі грошові кошти, що можуть бути використані для поточних операцій або задоволення поточних зобов'язань, а також еквіваленти грошових коштів, у балансі закордонних компаній показуються однією статтею.

Визначення термінів “грошові кошти” і “еквіваленти грошових коштів” українським НП(С)БО 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності” [48], практично аналогічне визначенням цих понять, що наводяться у МСБО 7 [8]. Єдина суттєва відмінність полягає й тому, що НП(С)БО 1 не обмежує критерії визнання короткострокових інвестицій грошовими еквівалентами трьохмісячним терміном погашення.

Грошові кошти за кордоном, які внаслідок певних обмежень не можуть бути використані для поточних операцій, не вносяться до статті балансу “Грошові кошти”, а показуються окремо. Наприклад, у балансі американських компаній такі кошти відображаються у статті “Інвестиції та фонди” або “Інші активи”.

Обмеження на використання грошових коштів можуть бути спричинені рішенням управління компанії про використання певної суми коштів на якісь конкретні цілі, наприклад для купівлі промислового обладнання. У такому випадку, якщо сума грошових коштів є суттєвою, вони повинні бути класифіковані в балансі як “Інвестиції та фонди” або “Інші активи”.

МСБО 7 містить загальні вимоги щодо подання та розкриття інформації у Звіті про рух грошових коштів та примітках до фінансових звітів. Інформація про рух грошових коштів у результаті операційної діяльності може бути наведена із застосуванням прямого або непрямого методів.

При використанні прямого методу для визначення чистої зміни

грошових коштів унаслідок операційної діяльності у Звіті про рух грошових коштів послідовно наводяться всі основні класи (статті) надходжень та видатків, різниця яких показує приріст або зменшення грошових коштів.

Непрямий метод передбачає відображення у Звіті про рух грошових коштів суми чистого прибутку (збитку), яка згодом послідовно коригується до величини чистої зміни грошових коштів виключенням впливу не грошових операцій та операцій, пов'язаних з інвестиційною та фінансовою діяльністю.

МСБО 7 заохочує підприємства до застосування прямого методу, який надає корисну інформацію для оцінки майбутнього руху грошових коштів.

Однак, як засвідчує практика, за наявності можливості вибору підприємства віддають перевагу більш простому непрямому методу. Так, у США його застосовують 97,5 відсотка компаній, а в Іспанії цей метод є обов'язковим. Тим часом у деяких країнах, наприклад в Австралії, обов'язковим є прямий метод [5, с. 94].

Необхідна умова ефективного функціонування сільськогосподарського підприємства в сучасному конкурентному середовищі – створення ефективного механізму управління грошовими потоками, що забезпечує формування оперативної і достовірної інформації, регулювання взаєморозрахунків, підвищення платіжної дисципліни і, в кінцевому підсумку, прискорення оборотності грошових коштів. Загальне планування витрат і надходження грошових коштів підприємства виконується в рамках фінансової звітності підприємства.

Управління грошовими розрахунками на підприємстві – це першочерговий інструмент, спрямований на побудови єдиної системи планування, контролю та аналізу витрат, доходів, і так само фінансових результатів. Найважливішим елементом цього є фінансове планування – управління процесом створення, розподілу і використання фінансових ресурсів підприємства. А бюджет грошових розрахунків підприємства – це фінансовий план, який показує передбачувані грошові надходження і виплати за період, що аналізується.

В зарубіжних країнах з розвиненою ринковою економікою бюджет грошових розрахунків давно зайняв гідне місце. Королівський інститут управлінського обліку Великобританії визначає бюджет наступним чином: “Бюджет це план, представлений в грошовому вираженні, підготовлений і прийнятий на певний період часу в майбутньому, в якому зазвичай вказується, який дохід повинен бути отриманий і / або які витрати повинні бути зроблені протягом цього періоду, а також який капітал передбачається використовувати для досягнення даної мети” [10].

Найбільш часто зустрічається в джерелах з управлінського обліку в США комплексна модель грошових розрахунків, описує ряд функціональних бюджетів, які оцінюють виходи основних процесів підприємства: закупівлі, виробництва, продажу, розрахунків і т.п., також присутні бюджети операційні, що вимірюють внесок кожного центру фінансової

відповідальності в кінцевий фінансовий результат. Дані цих двох груп бюджетів консолідуються в три зведених бюджету підприємства – бюджет доходів і витрат, бюджет руху грошових коштів і бюджет по балансовому листу. Таким чином, необхідною умовою для коректного формування зведених бюджетів в практиці внутрішньофірмового планування в США вважається охоплення функціональними і операційними бюджетами всіх областей діяльності і підрозділів [12].

Бюджет грошових розрахунків на підставі даних зарубіжних літературних джерел [1, 2, 3, 4] може бути складений в декількох варіантах з використанням таких методів:

1. Метод гнучких бюджетів або метод бюджетного контролю (кожен прогноз є фактично короткостроковим планом, який коректується, в нього вносяться доповнення і, врешті-решт, він замінює первинний план).

2. Ймовірний бюджет грошових розрахунків (полягає в тому, щоб розрахувати залишок грошових коштів на кожен місяць в залежності від ймовірної умови не однієї, а кількох змінних. Цей залишок також стає випадковою змінною, для якої можна розрахувати математичне сподівання і середнє відхилення).

3. Змодельований бюджет грошових розрахунків.

Більшість сільськогосподарських підприємств вважає за доцільне підтримання постійного залишку на своєму банківському рахунку не нижче певного мінімуму (нормативу).

Зарубіжними фахівцями пропонується чотири основних моделі розрахунку мінімального залишку грошових коштів і контролю за ним: модель Баумоля, модель Міллера-Орра, модель Стоуна, модель за методом Монте-Карло [7].

На думку українських авторів, значущими з практичної точки зору є моделі Міллера-Орра і Баумоля [9].

Найбільш широко використовується за кордоном є модель Баумоля, вихідними положеннями якої є сталість потоку витрачання грошових коштів, зберігання всіх резервів грошових коштів у формі короткострокових фінансових вкладень і зміна залишку грошових активів від їх максимуму до мінімуму, рівного нулю. Модель Міллера-Орра передбачає наявність певного розміру страхового запасу і певну нерівномірність в надходженні та витрачання грошових коштів, а відповідно і залишку грошових активів. Мінімальна межа формування залишку грошових активів приймається на рівні страхового залишку, а максимальний – на рівні трикратного розміру страхового залишку.

У вітчизняній практиці фінансового менеджменту поки що складно використовувати обидві наведені моделі з наступних причин:

- гостра нестача оборотних активів не дозволяє підприємствам формувати залишок грошових розрахунків в необхідних розмірах з урахуванням їх резерву;
- уповільнення платіжного обороту викликає значні коливання в

розмірах грошових надходжень, що відповідно відбивається і на сумі залишку грошових активів;

- обмежений перелік звертаються короткострокових фондових інструментів і низька їх ліквідність ускладнюють використання в розрахунках показників, пов'язаних з короткостроковими вкладеннями.

Для використання даних моделей необхідно проводити коректування методологічних основ формування бюджету з урахуванням особливостей білоруських підприємств при використанні основних досягнень науки.

Республіка Білорусь на сьогоднішній момент лише накопичує досвід управління фінансами підприємств за допомогою системи грошових розрахунків, яка необхідна для моніторингу, фінансування поточної діяльності та інвестиційних проектів, аналізу ефективності використання оборотних коштів. Питанням грошових розрахунків присвячений невеликий ряд робіт білоруських авторів – Д. Ярошевич, І. Рукомічева, О. Іванова та ін. В них викладаються можливі підходи до побудови системи грошових розрахунків в цілому. Однак в цих роботах недостатньо повно розглядається методологія розробки і впровадження бюджету грошових потоків. Саме тому на сьогоднішній день проблема розробки взаємопов'язаних і узгоджених форм фінансових звітів, створення центрів відповідальності за складання звітності, а також впровадження процесів узгодження і затвердження даних в обліку грошових розрахунків залишається актуальною.

На сьогоднішній день в Республіці Білорусь створено програмний модуль “Бюджетування грошових розрахунків”, який призначений для автоматизації процедур формування звітів і контролю їх виконання. Програма сприяє вирішенню ряду важливих завдань:

- а) планування бюджетів в розрізі ЦФО (Центрів Фінансової Відповідальності), статей доходів і витрат, постачальників / покупців за різні плановані періоди;

- б) забезпечення високого рівня координації діяльності між підрозділами за рахунок формування комунікативного середовища;

- в) підвищення мотивації персоналу, відповідальності управлінців всіх рівнів і фінансова дисципліна при здійсненні операційної діяльності підрозділів і всього підприємства;

- г) за рахунок оцінки фінансового стану підприємства підвищення рівня передбачуваності фінансових результатів, що дозволяє уникати кризових ситуацій і мати репутацію стабільно функціонуючого підприємства;

- д) підпорядкування інтересів окремих структурних одиниць інтересам власників організації та членів її колективу.

Питаннями з бюджетування грошових розрахунків в Республіці Білорусь займається агенство AGNN, яке допоможе клієнтам розробити методологію бюджетування, методологію аналізу результатів функціонування підрозділів і підприємства в цілому, а також розробити систему управління витратами.

Висновки. Таким чином, бюджетування грошових розрахунків надає можливість керівництву організації оперативно отримувати об'єктивну інформацію про рентабельності кожного підрозділу і підказує управлінські рішення.

Управління за допомогою бюджетів (бюджетування грошових розрахунків) являє собою метод управління підприємством за центрами фінансової відповідальності через бюджети, що дозволяють досягати поставлених цілей при найбільш ефективному використанні ресурсів. Бюджетування, з одного боку, як ніякий інший метод гарантує визнання і реалізацію нововведень, які відповідають цілям підприємства, а з іншого – є досить гнучким інструментом, що не дозволяє знижувати інноваційну активність.

Список використаних джерел

1. Апчерч Алан. Управлінський облік: принципи та практика: пер. з англ. / Под ред. Я. В. Соколова, І. А. Смирнової. – М.: Фінанси і статистика, 2002. – 952 с.
2. Бернстайн Л. В. Аналіз фінансової звітності: теорія, практика та інтерпретація: пер. з англ. / Гол. ред. серії Я. В. Соколов. – М.: Фінанси і статистика, 2002. – 624 с.
3. Бертонеш М. Управління грошовими потоками / М. Бертонеш, Р. Найт. – С.Пб.: Пітер, 2004. – 240 с.
4. Ван Хорн Дж. К. Основи управління фінансами: Пер. з англ. / Гол. ред. серії Я. В. Соколов. – М.: Фінанси і статистика, 2000. – 800 с.
5. Голов С. Ф. Бухгалтерський облік та фінансова звітність за міжнародними стандартами. Практичний посібник / С. Ф. Голов, В. М. Костюченко. – К.: Лібра, 2004. – 880 с.
6. Голов С. Ф. Управлінський облік: підручник / С. Ф. Голов. – К.: Лібра, 2003. – 704 с.
7. Методи статистичного моделювання (метод Монте-Карло). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://csc.sibstutis.ru/sites/csc.sibstutis.ru/files/courses/моделирование.pdf>.
8. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 7 (МСБО 7) “Звіт про рух грошових коштів” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dipifr.info/lib_files/standards/ukr/standards_010109/IAS_7.pdf.
9. Моделі Баумоля і Міллера-Орпа управління грошовим залишком на розрахунковому рахунку. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://studfiles.net/preview/3578263/>.
10. Паркінсон Алан. Бюджет / А. Паркінсон. – М., 1997. – С. 8.
11. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності”, із змінами і доповненнями, внесеними наказами Міністерства фінансів України від 27 червня 2013 року № 627, від 8 лютого 2014 року № 48. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pro-u4ot.info/index.php?section=browse&CatID=92&ArtID=13612&PHPSESSID=ql6ljg0947g3vn>.
12. Світовий досвід бюджетного планування на підприємстві <http://www.cis2000.ru/cisBudgetingTwo/HandbookG.shtml>
13. The responsibility center, [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.accountingtools.com/articles/what-is-a-responsibility-center.html>.

A. Baranenko. External expenditure of cash flow statements of agricultural enterprises.

Foreign experience of centers of responsibility in accounting of agricultural enterprises is researched. The analysis of the budget of monetary payments is carried out.

Key words: money resources, foreign experience, budgeting, calculations.

*Науковий керівник – д-р екон. наук, доцент Ксьонжик І.В.
Миколаївський національний аграрний університет*